

THE NAVAL POLICY OF AUSTRIA–HUNGARY 1867–1918

Navalism, Industrial Development and the Politics of Dualism

(Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 1994. 441 o.)

Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének történetét összefoglaló tudományos művek sora egy új, angol nyelven kiadott kötetel gazdagodott. Lawrence Sondhaus az Indianapolisi Egyetem professzora az Egyesült Államokban, akinek a Habsburg Monarchia haditengerészetéről, tengerészeti politikájáról korábban már több könyve, illetve cikke jelent meg. A téma kiválasztása figyelemre méltó, egyben mutatja a közép-kelet-európai régió története iránt Amerikában megnyilvánuló egyre nagyobb érdeklődést.

Sondhaus könyve elsősorban a téma avatott szakértőinek íródott hiszen stílusa néhol kissé száraz, rengeteg számadatot vonultat fel mondanivalója alátámasztására, utalásait némi előismeret nélkül nehéz lenne megérteni.

A művet az Adria partvidékét, illetve a Földközi-tenger medencéjét ábrázoló két térképvezérlat, a császári és királyi hadiflotta parancsnokainak és vezetőinek, valamint hajóegységeinek jegyzéke, több csatahajó vázlatraja, Ausztria–Magyarország tengerészeti-ipari komplexumának sémája, ezen kívül bibliográfia és tárgymutató egészítik ki. A visszakeresést némiképp megkönnyíti, hogy a hivatkozások, lábjegyzetek – az angolszász szokásnak megfelelően – az egyes fejezetek végén szerepelnek. A munka alapos bécsi, olaszországi és amerikai kutató-sokra épül, a szerző felhasználta műve megírásához eddigi kutatásainak részeredményeit valamint a témáról angol, francia, német, olasz, horvát nyelven napvilágot látott szakirodalmat. A legújabb kutatási eredményekre támaszkodva főként az első világháborús eseményeket helyezi új megvilágításba.

A bevezetésben Sondhaus a téma historiográfiai vázlatát adja. A mű a továbbiakban kilenc nagy fejezetre és epilógusra tagolódik. A szerző időrendi sorrendben tárgyalja a dunai birodalom haditengerészetének és dunai flottillájának történetét Tegetthoff Lissánál 1866-ban aratott győzelmétől 1918 november elejéig, a háborús összeomlásig. Az egyes fejezetek illetve alfejezetek a flotta egy-egy új vezetőjének, parancsnokának nevével fémjelzett időszakot – sok

esetben csupán néhány évet – ölelnek fel Tegetthofftól Horthyig.

A könyv bemutatja a Monarchia vezetőinek a hadiflotta fejlesztésére irányuló erőfeszítéseit, annak egyenlőtlen növekedését és minőségi fejlődését. Kitér az új találmányok, technikai vívmányok (pl. torpedó, tengeralattjáró) felhasználására, új hajótípusok (pl. gyorsjáratú torpedóromboló, nagy vízkiszorítású csatahajók) bevezetésére, a tengeri haderőnem terjeszkedésének szerepére a hadiipar felfuttatásában. Foglalkozik a flotta vezetésében beállott személyi és szervezeti változásokkal, a tiszti utánpótlás kérdésével. Felvázolja a tengerészeti erőre fordított költségek változásait, az ezzel kapcsolatban kialakult politikai véleménykülönbségeket a delegációkban.

Elemzi a külpolitikai változásokkal és a Hármasszövetség kialakulásával összefüggő sajátos „tengeri nagyhatalmi” státusz elérésére való törekvést, így a századforduló után az Olaszországgal kibontakozó flottafejlesztési versenyt.

Részletezi a kötet a császári és királyi haditengerészet hajóegységeinek és azok légénységének részvételét a világégést megelőző háborús konfliktusokban, így a török uralom ellen fellázadt Kréta szigete köré vont nemzetközi tengeri blokádban 1896–98 folyamán, a kínai boxerlázadás leverésében 1900-ban, a Balkán-háborúk alatt kirobant ún. Szkutari-válság idején Montenegró partvidékének lezárásában.

Részletesen vizsgálja az első világháború kirobbanása után az Adrián zajlott tengeri hadmozdulatokat, ütközeteket, a dunai flottilla szereplését a Szerbia elleni támadásokban. Kitér a kisszámú osztrák–magyar tengeralattjáró önállóan, illetve német búvárhajókkal közösen antant hajók ellen végrehajtott portyázásaira. Leírja Olaszország keleti partvidékének 1915. május 23–24-én – a hadiállapot beálltakor – csatahajók általi ágyúzását, megemlíti az 1915. december 29-én a Durazzo kikötőjében horgonyzó olasz kereskedelmi flottán történt, jelentős veszteségeket okozó rajtaütést. Természetesen felvázolja az Otrantói-szorosban 1917. május 15-én lezajlott tengeri ütközetet, amelynek során a Horthy Miklós ellentengernagy

vezette hajóraj számos kisebb antant hajót elsüllyesztett, ennek következtében lazult a szövetségesek tengeri blokádja. Elemzi a cattarói matrózfelkelés kitörésének okait, annak leverését, Horthy - mint utolsó parancsnok - szerepét a császári és királyi hadiflotta 1918. október 31-én a kialakuló délszláv állam képviselőinek történet átadásában.

Végül részletezi az osztrák-magyar haditergészet felosztását a világháborúban győztes nagyhatalmak között, ahol az adatok ezt lehetővé tették, nyomon követi a parancsnokok,

vezet személyiségek későbbi sorsát a Monarchia utódállamaiban.

Végezetül hadd térjek ki néhány apró negatívumra, melyek alapvetően nem vonnak le a mű értékéből. A szerző szemléletesebbé tehetné volna a leírásokat korabeli fényképfelvételekkel, művészeti metszetekkel. A magyar parlamentben, illetve a delegációkban az éves költségvetéssel kapcsolatos vitákat - helytelen módon - a közös hadiflotta fejlődésének kerékként jeként állítja be.

Ballá Tibor

MARTIN GILBERT

THE ROUTLEDGE ATLAS OF THE FIRST WORLD WAR

(Routledge, London, 1994. 164 o.)

A hazánkban is ismert angol történetész - mint a címből is kiderül - az első világháború atlaszána összeállítására vállalkozott. Martin Gilbert a Merlon College tagja Oxfordban. Számos műve fémjelzi eddigi munkásságát, így többek között Sir Winston Churchill hat kötetre sikeredett hivatalos életrajza, a néhai angol miniszterelnök iratainak 8 kötetbe rendezett kiadása, a zsidóság XX. századi kálváriájáról, az első és második világháború történetéről szóló munkák, diplomáciatörténeti dokumentumgyűjtemények. Az egyébként is termékeny szerző neve alatt napvilágot látott még tíz „történelmi atlasz”.

„Az első világháború atlasza” első ízben 1970-ben jelent meg Nagy-Britanniában, de az azóta eltelt több mint két évtized alatt, úgy tűnik, ismételten megjelent az érdeklődés az első világháború eseményeit képileg megjelenítő, gazdagon illusztrált, népszerű formában megírt kézikönyvek iránt. Ezen új - szám szerint második - kiadás azonban mindössze 5 térképvázlattal tartalmaz többet, mint az első. A művet bibliográfiai jegyzék, tárgy- és névmutató, valamint térképjegyzék egészíti ki. A kötethez Montgomery tábornagy - az El-Alamein-i győzelemért írt előszót. A rövid bevezetés után az összesen 164 térképvázlatot tartalmazó munka tíz nagy fejezetre oszlik. Az ábrákon a háború különböző aspektusai elevenednek meg, tematika szerint összeállítva ábrázolják a szemben álló felek stratégiai terveit, az egyes országok, régiók hadigazdaságának területi elhelyezkedését, a fronton zajló hadműveleteket. Részletezik többek között az európai nagyhatalmi csoporto-

sulások kialakulásának folyamatát a múlt század végén, a mozgósításkor fennállt viszonyokat, a világháború történéseit, évekre lebontva. Gilbert külön fejezetet szentel a légi, illetve a tengeri hadműveleteknek, a háborút lezáró békekövetkezmenyeinek, pl. a politikai határok változásának. Minden fejezet előtt mottóként egy-egy angol költő, író, közéleti személyiségtől kölcsönzött vers- vagy dalrészlet, mondás áll.

Az olvasó első világháborúról szóló szakművekben megszerzett eddigi ismereteit jól kiegészíthetné, tértérképészeti és idelagazodását segíthetné a mű térképvázlatai. Úgy érzem, indokolt a feltételes mód használata, hiszen szembeötlő, hogy ez esetben nem a szó klasszikus értelmében vett „atlaszról” van szó. Sokkal indokoltabb lenne a „vázlatgyűjtemény” kifejezés használata. Sok esetben csupán a túlzással nevezhetnénk térképeknek a könyvben található ábrákat, vázlatokat. A képi és nyomtatott információk meg nem létét, vagy hiányos voltát nem mindig ellensúlyozzák a külön keretben megjelenített magyarázó szövegek, adatok, jelmagyarázatok. Sokszor nincsenek az ábrákon feltüntetve nagyon fontos részletek, pl. hadseregek, seregtestek számai, illetve nevei, csak az általános támadási irányok szerepelnek a feldhadszíntereken.

Gilbertnél is megfigyelhető az angolszász országok történetírásában eluralkodott tendencia, mely szerint jóval többet foglalkozik a Nyugat-Európában, illetve a Közel-Keleten és a gyarmatokon harcoló szövetséges csapatok tevékenységével - következőképpen a kötetben is ezek